

Onderzoek naar het programma Nu Niet Zwanger

De waarde in de praktijk

Andersson Elffers Felix

Maliebaan 16
Postbus 85198
3508 AD Utrecht

+31 30 236 30 30
mail@aef.nl
www.aef.nl

Kamer van Koophandel
30096560

Datum

2 oktober 2020

Opdrachtgevers

GGD GHOR Nederland

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Contact

Evelien Rutgers, E.Rutgers@aef.nl

Marlijn Althuisen

Sanne van Eerden

Referentie

UG82/Eindrapport

Foto voorkant

ANP / Patricia Rehe

Inhoud

1 Inleiding	4
1.1 Aanleiding	4
1.2 Vraag aan AEF.....	4
1.3 Over het programma Nu Niet Zwanger	5
1.4 Onze aanpak	6
1.5 Leeswijzer.....	7
2 Ervaren effecten en benodigde activiteiten en condities in beeld	8
3 Ervaren effecten van Nu Niet Zwanger	10
3.1 Ervaren effecten op de cliënt en diens omgeving.....	10
3.2 Ervaren effecten op de werkwijze van professionals.....	12
4 De realisatie van ervaren effecten	16
4.1 Relevante activiteiten van Nu Niet Zwanger.....	16
4.2 Noodzakelijke condities	20
5 Nu Niet Zwanger in de gemeente krijgen én behouden	23
5.1 Akkoord binnen de gemeente	23
5.2 Duurzame borging van Nu Niet Zwanger	27
6 Conclusies en aanbevelingen	30
6.1 Ervaren effecten van Nu Niet Zwanger en noodzakelijke activiteiten en condities	30
6.2 Invoering en duurzame borging van Nu Niet Zwanger.....	32
6.3 Aanbevelingen	33

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In Nederland wordt 1 op de 5 vrouwen ongepland zwanger

Bij een groot deel van de vrouwen die ongepland zwanger wordt, is dit ongewenst.¹ Dat kan te maken hebben met de kwetsbare situatie waarin zij zich begeven en (complexe) problematiek. Deze (aanstaande) ouders zijn niet altijd in staat om een veilige omgeving te bieden aan hun kind. Om ongewenste zwangerschappen te voorkomen, is in 2014 het programma Nu Niet Zwanger (NNZ) gestart als pilot. In dit programma worden kwetsbare (potentiële) ouders ondersteund bij het maken van een bewuste keuze over het moment van hun kinderwens.

Nu Niet Zwanger wordt momenteel landelijk uitgerold

Na het succes van de pilots is NNZ onderdeel geworden van het actieprogramma Kansrijke Start van het ministerie van VWS. Dit actieprogramma richt zich op de best mogelijke start voor ieder kind en een optimale kans op een goede toekomst van kinderen. Sindsdien wordt NNZ ook landelijk aangeboden. De landelijke uitrol van het programma is ondergebracht bij GGD GHOR Nederland. Zij hebben de opdracht gekregen van het ministerie van VWS om in vier jaar tijd het programma in 50 regio's te implementeren. Bij GGD GHOR Nederland is een landelijke programmateam (kernteam) werkzaam, aangevuld met kwartiermakers van het programma. Deze kwartiermakers begeleiden de regio's bij het lokaal uitrollen van NNZ.

Inzicht in de waarde van NNZ moet helpen om het programma succesvol in te voeren en te borgen

Om gemeenten inzicht te geven in de mogelijkheden van Nu Niet Zwanger, willen het ministerie van VWS en het landelijk programmateam NNZ graag een beter beeld geven van de waarde van het programma NNZ vanuit professionals bezien. Daarbij wil zij inzichtelijk maken wat van belang is voor een succesvolle invoering en duurzame borging.

1.2 Vraag aan AEF

GGD GHOR Nederland en het ministerie van VWS hebben AEF de volgende twee vragen gesteld:

1. Wat is de waarde van het programma NNZ vanuit het perspectief van professionals en welke condities zijn noodzakelijk om deze waarde te kunnen realiseren?

Hierbij heeft GGD GHOR Nederland nadrukkelijk gekozen om de effecten vanuit het perspectief van professionals in kaart te laten brengen, aangezien deze invalshoek nog

¹ Fiom (2017)

beperkt belicht is/wordt. Met professionals wordt bedoeld de aandachtsfunctionarissen en professionals met aandachtsgebied NNZ.

2. Wat zijn belangrijke elementen om binnen de gemeente NNZ in te voeren en het duurzaam te borgen?

Hierbij ligt de focus bij het invoeren van NNZ bij het verkrijgen van een intern akkoord binnen de gemeente.

1.3 Over het programma Nu Niet Zwanger

In NNZ maken mensen een bewuste keuze over het moment van een kinderwens

Het programma NNZ biedt ondersteuning aan kwetsbare mensen bij het maken van een bewuste keuze over het moment van hun kinderwens. Dit moet voorkomen dat zij een onbewuste keuze maken over het moment van hun kinderwens en daardoor onbedoeld zwanger worden. Professionals bieden hiervoor actief begeleiding, beginnend bij een gesprek over kinderwens, seksualiteit en anticonceptie. NNZ is een preventief en vrijwillig programma; NNZ staat voor een respectvolle manier van werken waarbij geen sprake is van gedwongen keus. De vrouwen en mannen die participeren in het programma zijn vrijwel altijd al in beeld bij de hulpverlening.

Professionals uit verschillende domeinen zijn betrokken bij de aanpak

Onderdeel van het programma is de samenwerking met ketenpartners in de sociaal-medische zorg. Belangrijke ketenpartners zijn de instellingen in het sociaal domein waar kwetsbare mensen al vaak in beeld zijn. Denk aan verslavingszorg, GGZ-zorg voor mensen met een verstandelijke beperking, vrouwenhulpverlening, GGD, wijkteams, MEE, dak- en thuislozenzorg, Raad voor de Kinderbescherming, jeugdbescherming, welzijnszorg, maatschappelijk werk en Veilig Thuis. De professionals van deze instellingen hebben al (hulpverlenings-)contact met de kwetsbare mensen. Inzet van het programma NNZ is dat zij signaleren en gesprekken voeren met kwetsbare mensen in de vruchtbare leeftijd over kinderwens, seksualiteiten en anticonceptie. Daarnaast wordt in het programma samengewerkt met het somatische netwerk bestaande uit GGD-artsen, huisartsen, verloskundigen en gynaecologen. Deze professionals moeten flexibel en inzetbaar zijn om bij motivatie van de cliënt vragen over of mogelijkheden voor anticonceptie te kunnen realiseren.

Het programma kent lokaal een eenduidige structuur

Belangrijke sleutelfiguren bij de lokale uitrol van NNZ zijn de projectleider, inhoudelijk coördinator, aandachtsfunctionarissen en professionals met aandachtsgebied NNZ². De uitrol begint bij het aanstellen van een projectleider en een inhoudelijk coördinator. Uiteindelijk moet het gedachtegoed en de werkwijze van NNZ via aandachtsfunctionarissen doorsijpelen naar de professionals met aandachtsgebied NNZ. In het kader vindt u een toelichting per sleutelfiguur.

² Om de leesbaarheid van dit rapport te bevorderen, spreken wij in dit rapport over de projectleider, de inhoudelijk coördinator, de aandachtsfunctionaris en de professional met aandachtsgebied NNZ. Als we het in dit rapport over 'professionals' hebben dan doelen wij op aandachtsfunctionarissen én professionals met aandachtsgebied NNZ.

Sleutelfiguren van Nu Niet Zwanger in de regio

- **NNZ projectleider** is een tijdelijke functie, actief in de opstart- en implementatiefase van het programma NNZ, in totaal ruim twee jaar. De verantwoordelijkheid van de projectleider is om het programma in de regio te verankeren door het opzetten van een netwerk en het maken van samenwerkingsafspraken. De projectleider werkt meestal vanuit de GGD. NB. Omwille van de leesbaarheid spreken we in het vervolg van het rapport over ‘projectleider’ wanneer we NNZ projectleider bedoelen.
- **NNZ inhoudelijk coördinator** is een structurele functie vanuit de GGD en draagt zorg voor de overkoepelende coördinatie en de verbinding met de uitvoering. De inhoudelijk coördinator zet onder andere de structuur van NNZ op in de gemeente/regio, geeft training en intervisie aan aandachtsfunctionarissen en bouwt en onderhoudt een somatisch netwerk op voor consultatie en het leveren/plaatsen van anticonceptie. Daarnaast neemt de inhoudelijk coördinator bij complexe casuïstiek de gesprekken rond NNZ over. NB. Hierna spreken we van ‘inhoudelijke coördinator’ als we NNZ inhoudelijk coördinator bedoelen.
- **NNZ aandachtsfunctionaris** is binnen de eigen organisatie ambassadeur van NNZ. De aandachtsfunctionaris brengt het gedachtegoed en de methodiek van NNZ over op de professionals binnen zijn of haar eigen organisatie. Daarnaast kan de aandachtsfunctionaris bij complexe casuïstiek de gesprekken rond NNZ overnemen van professionals. Het is afhankelijk van de grootte van de regio en het aantal organisaties hoeveel aandachtsfunctionarissen er werkzaam zijn. NB. In de rest van het rapport bedoelen we met ‘aandachtsfunctionaris’ de NNZ-aandachtsfunctionaris.
- **Professionals met aandachtsgebied NNZ** maken het onderwerp kinderwens, seksualiteit en anticonceptie in het reguliere werk bespreekbaar met kwetsbare (potentiële) ouders. Indien gewenst draagt hij of zij zorg voor het toeleiden naar de reguliere routes voor het eventueel realiseren van vrijwillige adequate anticonceptie.

1.4 Onze aanpak

We hebben ingezoomd op de ervaringen van vijf gemeenten/regio's

Inmiddels zijn er 30 NNZ programma's gestart. Voor het onderzoek hebben we interviews uitgevoerd in vijf gemeenten/regio's, namelijk Rotterdam, Groningen, Dordrecht/Zwijndrecht, Alkmaar en de Veenkoloniën. Om een zo representatief mogelijk beeld te verkrijgen hadden we bij de selectie van gemeenten oog voor een variëteit in de omvang van de gemeente, de spreiding in Nederland en de fase waarin het programma zat. Alle gemeenten/regio's zaten tijdens het onderzoek in de projectperiode, waarbij enkelen net waren gestart en anderen aan het eind waren van de projectperiode.

We spraken met verschillende betrokkenen bij NNZ

Per gemeente/regio spraken we met verschillende aandachtsfunctionarissen - die vanuit hun eigen organisatie betrokken zijn bij NNZ, de projectleider en de beleidsmedewerker van de gemeente. We begonnen het onderzoek in de gemeente Rotterdam. Daar hebben we

gesproken met vijf aandachtsfunctionarissen, de projectleider en de gemeentelijke beleidsmedewerker die betrokken was bij NNZ. In de andere gemeenten/regio's hebben we telkens met drie aandachtsfunctionarissen, de projectleider en de betrokken gemeentelijk beleidsmedewerker gesproken. NB. In het vervolg van het onderzoek noemen we de mensen die we hebben geïnterviewd *deelnemers*.

Met een klankbordgroep bespraken we de (tussentijdse) uitkomsten

Voor het onderzoek is een klankbordgroep opgesteld met projectleiders NNZ en beleidsmedewerkers van verschillende gemeenten. Met hen bespraken we de (tussentijdse) uitkomsten van het onderzoek. Ook toetsten we bij de leden van de klankbordgroep in hoeverre de uitkomsten van het onderzoek overeen kwamen met het beeld wat zij hebben van hun eigen regio/gemeente. De projectleiders NNZ waren afkomstig uit regio Zuid Limburg en Arnhem. De beleidsmedewerkers werkten voor de gemeenten Groningen en Helmond. De klankbordgroep was toegespitst op projectleiders en beleidsmedewerkers van gemeenten, aangezien dit rapport met name bedoeld is om gemeenten zicht te geven op de waarde van NNZ in de praktijk en het invoeren en borgen van NNZ. De deelnemers van de klankbordgroep zijn hier expliciet op bevraagd.

De uitkomsten van het onderzoek staan weergegeven in dit rapport en in een factsheet

In dit rapport hebben we voor u de uitkomsten van het onderzoek samengevat. Daarnaast hebben we een factsheet gemaakt waarin de uitkomsten beknopt staan weergegeven. Deze kunt u vinden via de website van Nu Niet Zwanger.

1.5 Leeswijzer

Het rapport is als volgt opgebouwd:

- In *hoofdstuk 2* vindt u een overzicht van de ervaren effecten van NNZ volgens professionals, inclusief de activiteiten en condities die daarbij horen (hoofdvraag 1).
- In *hoofdstuk 3* lichten we de effecten toe (hoofdvraag 1).
- In *hoofdstuk 4* lichten we de bijbehorende activiteiten en condities toe (hoofdvraag 1).
- In *hoofdstuk 5* kunt u lezen over de belangrijke elementen voor het verkrijgen van een intern akkoord en duurzame borging van NNZ (hoofdvraag 2).
- In *hoofdstuk 6* vindt u de conclusies en aanbevelingen.

2 *Ervaren effecten en benodigde activiteiten en condities in beeld*

We hebben de ervaren effecten, activiteiten en condities in kaart gebracht

In het onderzoek hebben we aan alle deelnemers gevraagd welke effecten zij ervaren van de activiteiten van het programma Nu Niet Zwanger (NNZ). Ook hebben we hen gevraagd wat hierbij belangrijke condities zijn. Onder *activiteiten* van NNZ verstaan we de elementen die het programma NNZ eigen maken. Met *condities* bedoelen we de onderdelen die randvoorwaardelijk zijn om de activiteiten goed uit te kunnen voeren.

De opgehaalde informatie hebben we samengevat in een overzicht

Op de volgende pagina vindt u een overzicht van de ervaren effecten, activiteiten en condities die door de deelnemers aan ons onderzoek zijn genoemd. Met pijlen is aangegeven hoe de condities, activiteiten en ervaren effecten zich tot elkaar verhouden. Zoals u kunt zien leiden sommige activiteiten weer tot andere activiteiten en sommige ervaren effecten weer tot andere ervaren effecten. Daarnaast hebben we de ervaren effecten opgesplitst in twee delen: de ervaren effecten op de professional en de ervaren effecten op de cliënt.

Het overzicht lichten we in hoofdstuk 3 en 4 toe

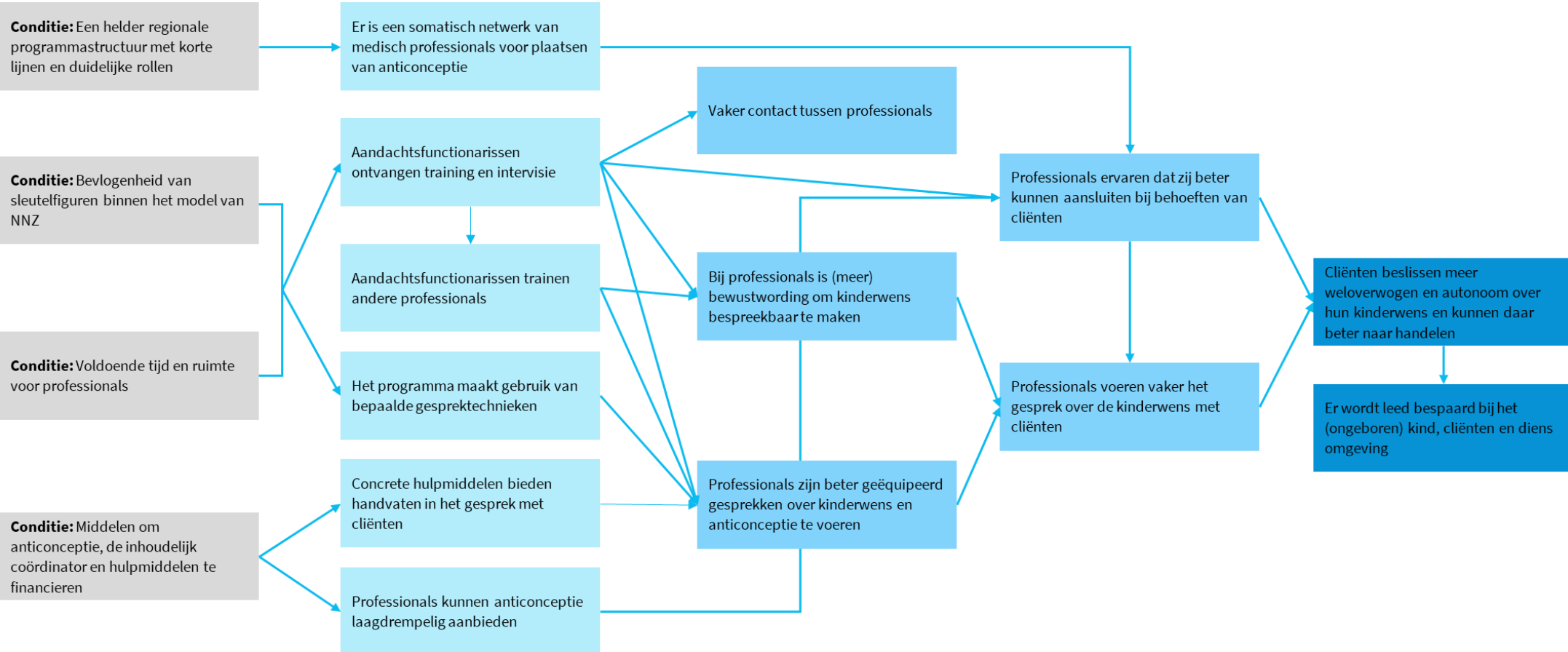
In de volgende hoofdstukken lichten we de ervaren effecten, activiteiten en condities nader toe. Belangrijk om te vermelden is dat we in dit onderzoek hebben beredeneerd vanuit de *ervaren* effecten. Activiteiten en condities die niet genoemd zijn, staan niet in het overzicht. Het doel van dit onderzoek is immers om de ervaren effecten en bijbehorende condities inzichtelijk te maken, niet om Nu Niet Zwanger feitelijk zo volledig mogelijk te omschrijven.

Activiteiten

Ervaren effecten

Op de professional

Op de cliënt

3 *Ervaren effecten van Nu Niet Zwanger*

In dit hoofdstuk vindt u een toelichting van de ervaren effecten van het programma Nu Niet Zwanger (NNZ) vanuit het perspectief van professionals. Hierbij onderscheiden we twee typen effecten: het effect op de cliënt en diens omgeving (de donkerblauwe blokjes in de figuur hieronder) en het effect op de professional (de lichtblauwe blokjes).

3.1 **Ervaren effecten op de cliënt en diens omgeving**

Volgens de deelnemers aan ons onderzoek heeft het programma NNZ een aantal effecten op de cliënt en diens omgeving. De effecten die professionals noemden, hebben zij zelf gezien en/of gehoord van cliënten.

Cliënten beslissen meer weloverwogen en autonoom over hun kinderwens en kunnen daar beter naar handelen

Bewust kiezen voor je kinderwens is voor de doelgroep van NNZ niet vanzelfsprekend. Ze hebben bijvoorbeeld niet altijd door dat ze na moeten denken over een kinderwens, weten niet altijd welke mogelijkheden voor anticonceptie er zijn of gebruiken anticonceptie op de verkeerde manier. Een zwangerschap overkwam ze eerder dan dat het een bewuste keuze was.

De werkwijze van het programma NNZ zorgt er voor dat cliënten meer gaan nadenken over de onderwerpen kinderwens, seksualiteit en anticonceptie. Dit komt met name doordat

professionals met cliënten in gesprek gaan over deze onderwerpen en zelf ook beter weten hoe een dergelijk gesprek te voeren. Door deze gesprekken worden cliënten zich beter bewust dat ze een eigen keuze hebben met betrekking tot kinderwens, seksualiteit en anticonceptie en weten ze ook beter welke verschillende keuzes er zijn. Vaker stellen cliënten zichzelf tijdens en na een gesprek over de kinderwens de vraag in hoeverre zij op korte termijn al dan niet een kind willen. En maken ze vervolgens zelf hierin een keuze. Indien ze willen overgaan tot anticonceptie, kan het programma NNZ indien nodig dit op zeer korte termijn regelen. Bij voorkeur via de eigen huisarts en anders via verloskundigen, gynaecologen of een andere (huis)arts.

“

Cliënten voelen zich door de gesprekken gezien en gehoord. Ze bloeien op als ze zelf de keuze maken om te starten met anticonceptie.

Aandachtsfunctionaris

”

Het maken van een eigen keuze geeft de cliënt een bepaalde mate van regie. Enkele professionals zien de zelfwaardering bij cliënten hierdoor toenemen.

Er wordt leed bespaard bij het (ongeboren) kind, cliënten en diens omgeving

De doelgroep van NNZ heeft regelmatig complexe problematiek geven professionals aan. Hierdoor leiden ongeplande en ongewenste zwangerschappen volgens hen bij deze doelgroep in veel gevallen tot intensieve begeleiding en zorg voor zowel moeder als kind. In het ergste geval tot uithuisplaatsingen. Met name wanneer er sprake is van zeer intensieve begeleiding en zorg en zeker bij uithuisplaatsingen kan dit gepaard gaan met (veel) leed voor het kind, de cliënt, familieleden, burens en kennissen. Het komt uiteraard ook voor dat een ongeplande en in eerste instantie ongewenste zwangerschap uiteindelijk een positief effect heeft op de cliënt.

De gesprekken tussen professionals en cliënten zorgen er voor dat cliënten bewuster nadenken of ze op korte termijn een kind willen. Indien zij dat niet willen, kunnen zij via het programma NNZ snel anticonceptie ontvangen. Deelnemers aan ons onderzoek geven aan dat hierdoor ongewenste en ongeplande zwangerschappen worden voorkomen. Dit bespaart leed bij zowel het (ongeboren) kind, cliënten en diens omgeving. Bijna alle deelnemers verwachten daarnaast dat het voorkomen van ongewenste en ongeplande zwangerschappen de maatschappij uiteindelijk een besparing oplevert, door minder ingezette zorg en mogelijk uithuisplaatsingen bij jonge kinderen.

Society Impact heeft de afgelopen maanden in opdracht van de VNG onderzoek gedaan naar de maatschappelijke kosten en baten van Nu Niet Zwanger. Hieruit blijkt dat de programmakosten van NNZ per deelnemer³ € 403 is. De maatschappelijke baten kunnen variëren tussen € 6.820 en € 52.070, afhankelijk van de begeleiding die moet worden ingezet na de geboorte van het kind. Volgens de MKBA levert het programma NNZ meer maatschappelijke baten dan dat het kost. Het rapport van Society Impact vindt u [hier](#).

³ Een deelnemer betekent in dit geval dat een medewerker die gelieerd is aan het programma NNZ bij een vrouw of gezin het gesprek is aangegaan over kinderwens, seksualiteit of anticonceptie.

“
Het programma heeft niet alleen effect op moeders en vaders. Ik doe het vooral voor de kinderen die niet geboren worden, die anders ongewenst zouden zijn.
Aandachtsfunctionaris
”

3.2 Ervaren effecten op de werkwijze van professionals

Niet alleen op de cliënt, maar ook op de professional heeft het programma NNZ een effect volgens professionals. Deze noemen we hieronder.

Bij professionals is (meer) bewustwording om kinderwens bespreekbaar te maken

Veel professionals waren zich vóór NNZ niet bewust van het belang om over onderwerpen als kinderwens, seksualiteit en anticonceptie te praten met een cliënt. Deze onderwerpen komen slechts summier aan bod in het reguliere opleiding- en scholingsaanbod van professionals. Daarnaast hebben professionals het beeld dat het te persoonlijk is om over deze onderwerpen te spreken. Het hoorde volgens de professionals niet bij de primaire hulpverleningstaak, vaker richtte zij zich op de eerste hulpvraag van een cliënt, bekeken vanuit de specifieke expertise van de hulpverlener.

Het programma NNZ zorgt er voor dat het belang van de onderwerpen kinderwens, seksualiteit en anticonceptie op de kaart worden gezet. Professionals worden zich beter bewust waarom het belangrijk is om deze onderwerpen te bespreken en wat de gevolgen zijn als dit niet gebeurt. Eerst moeten aandachtsfunctionarissen hierover getraind worden door de inhoudelijk coördinator en volgen verplichte intervisies. Vervolgens maakt de aandachtsfunctionaris het onderwerp bespreekbaar binnen de eigen organisatie. Door überhaupt het gesprek hierover met elkaar als professionals aan te gaan, gaat het onderwerp volgens professionals veel meer leven.

“
Door NNZ wordt het praten over seksualiteit, anticonceptie en kinderwens uit het taboehoekje gehaald. Dit zijn onderwerpen die heel lang niet besproken werden.
Aandachtsfunctionaris
”

Professionals zijn beter geëquipeerd gesprekken over kinderwens en anticonceptie te voeren

Hoewel professionals zich vaak niet bewust waren dat de onderwerpen kinderwens, seksualiteit en anticonceptie belangrijk zijn om te bespreken, waren ze ook onvoldoende geëquipeerd om een dergelijk gesprek te voeren. Zowel kennis over het voeren van een open gesprek als kennis over anticonceptie(toepassing) was volgens professionals nog onvoldoende aanwezig. Door NNZ hebben ze deze kennis op kunnen doen en voelen professionals zich beter geëquipeerd om het gesprek over kinderwens, seksualiteit en anticonceptie te voeren.

Professionals zijn beter in staat een open gesprek te voeren over kinderwens

Professionals leren in het programma NNZ om het gesprek over kinderwens, anticonceptie en seksualiteit te voeren vanuit de presentiebenadering en via motiverende gespreksvoering. Dit leidt er onder andere toe dat professionals het gesprek anders insteken. In plaats van direct te

vragen naar het gebruik van anticonceptie, steken ze het gesprek eerst in vanuit de kinderwens van cliënten. Door deze aanpassingen, ervaren professionals dat ze een meer open gesprek krijgen en meer ‘naast de cliënt komen te staan’.

Concrete hulpmiddelen van het programma helpen om de onderwerpen bespreekbaar te maken. Zo ervaren professionals dat de praatplaten helpen om minder in te vullen voor de cliënt. Hiermee voorkom je dat het niveau van de cliënt wat betreft kennis over kinderwens, seksualiteit en anticonceptie wordt overschat. Ook dit leidt tot een meer open gesprek.

“ *Vóór NNZ vroeg ik wel eens of een cliënt anticonceptie gebruikte. Ik kreeg dan vaak terug dat mij dat niets aan ging. Door NNZ heb ik geleerd om met een cliënt te spreken over zijn of haar kinderwens. Hierdoor sluit ik veel beter aan bij de cliënt. Het spreken over anticonceptie volgt dan heel logischerwijs daarna.*
Aandachtsfunctionaris ”

Er is meer inhoudelijke kennis over anticonceptie(toepassing) bij professionals

Via de training van de inhoudelijke coördinator hebben aandachtsfunctionarissen kennis opgedaan over anticonceptie(toepassing). Hierdoor zijn zij in staat om hun collega's en cliënten beter in te lichten over de verschillende vormen van anticonceptie. In sommige gevallen helpt de ‘anticonceptiekoffer’ bij dit gesprek. Cliënten kunnen de verschillende soorten anticonceptie zien en aanraken, waardoor zij beter begrijpen wat anticonceptie inhoudt en hoe anticonceptie werkt.

Professionals voeren vaker het gesprek over de kinderwens met cliënten

Doordat professionals zich beter bewust zijn van het belang van de onderwerpen kinderwens, seksualiteit en anticonceptie en doordat ze beter geëquipeerd zijn, ervaren professionals dat hun handelingsverlegenheid afneemt om in gesprek te gaan met cliënten. Dit maakt dat ze vaker het gesprek hierover aangaan met hun cliënten.

Aandachtspunt: soms vraagt het ‘een lange adem’ om professionals mee te nemen in het NNZ gedachtegoed

Het is voor aandachtsfunctionarissen niet altijd eenvoudig om collega's te overtuigen om gesprekken te voeren met hun cliënten over kinderwens, seksualiteit en anticonceptie. Diverse aandachtsfunctionarissen ervaren dat dit soms ‘een lange adem kost’. Sommige professionals vinden het ‘te privé’ of ‘brutaal’ om cliënten te vragen naar hun kinderwens. Daarnaast zijn er professionals die zelf een vervelende situatie hebben meegemaakt rondom seksualiteit en kinderwens, waardoor het voor hen lastiger is om over een kinderwens met hun cliënt te bespreken. De aandachtsfunctionaris kan in zo'n geval het gesprek overnemen of de professional helpen bij het voeren van het gesprek. Als een aandachtsfunctionaris wordt geconfronteerd met een lastige casus, dan kan hij of zij contact opnemen met de inhoudelijk coördinator die desgewenst de casus overneemt of advies geeft.

“ *Sommige collega's twijfelen of het brutaal is om naar een kinderwens te vragen. Ik leg ze dan uit hoe ik dat aanpak. Vaak helpt dat, maar soms ook niet.*
Aandachtsfunctionaris ”

Professionals ervaren dat zij beter kunnen aansluiten bij behoeften van cliënten

In algemene zin ervaren professionals dat zij door het voeren van de gesprekken over kinderwens en anticonceptie beter kunnen aansluiten bij de behoeften van hun cliënten. Dit komt enerzijds doordat professionals nu verder kijken dan de eerste hulpvraag van de cliënt.

“

Cliënten komen altijd binnen met een bepaald probleem. De focus ligt snel op het oplossen van dát probleem. Door NNZ heb ik geleerd om breder te kijken. Ik kan een cliënt op de lange termijn juist helpen door een ongewenste zwangerschap te voorkomen.

Aandachtsfunctionaris

”

Door het gesprek over de kinderwens te voeren komen professionals meer te weten over de cliënt en kunnen zij ook ondersteuning en zorg bieden die niet direct gericht is op de eerste hulpvraag maar wel minstens net zo belangrijk. Volgens professionals is dit op de lange termijn beter voor de cliënt: ze kunnen nu beter prioriteiten stellen om mogelijk meer/zwaardere problematiek te voorkomen. Anderzijds ervaren professionals dat zij zich beter kunnen aansluiten bij de behoefte van de cliënt doordat ze via het programma hun cliënten ook kunnen ondersteunen bij het realiseren van de anticonceptie als zij bijvoorbeeld de anticonceptie niet zelf kunnen betalen of als het geen onderdeel uitmaakt van hun zorgverzekeringsspakket.

Vaker contact tussen professionals

Professionals geven aan dat er met de invoering van NNZ meer contact is gekomen tussen professionals van verschillende organisaties.

Meer contact tussen aandachtsfunctionarissen

De gezamenlijke training en intervisiemomenten tussen aandachtsfunctionarissen van verschillende organisaties zorgen ervoor dat zij elkaar hebben leren kennen. Dit geeft een gevoel van ‘samenhorigheid’. Als aandachtsfunctionarissen werk je samen aan een hoger doel, namelijk het voorkomen van onbedoelde zwangerschappen. Het komt voor dat aandachtsfunctionarissen elkaar opzoeken buiten de intervisie, al bleek uit de gesprekken met de aandachtsfunctionarissen dat dit nog niet vaak plaatsvindt. Deels kwam dit omdat de intervisie bij aandachtsfunctionarissen net was gestart, deels kwam dit omdat hier nog geen specifieke aanleiding voor was geweest.

Meer contact met het medisch domein

Enkele aandachtsfunctionarissen werkzaam in het sociaal domein geven aan door NNZ meer contact te hebben met huisartsen en verloskundigen in hun regio. Dit contact vindt met name plaats wanneer zij meegaan met een cliënt naar de afspraak om een spiraaltje of anticonceptiestaafje te laten plaatsen. Niet alle professionals gaan mee met hun cliënt wanneer een spiraaltje of anticonceptiestaafje wordt geplaatst. Deels is dit afhankelijk van de behoefte van cliënten, deels van de beschikbare tijd van professionals. Soms gaat de aandachtsfunctionaris in plaats van een professional mee met de cliënt.

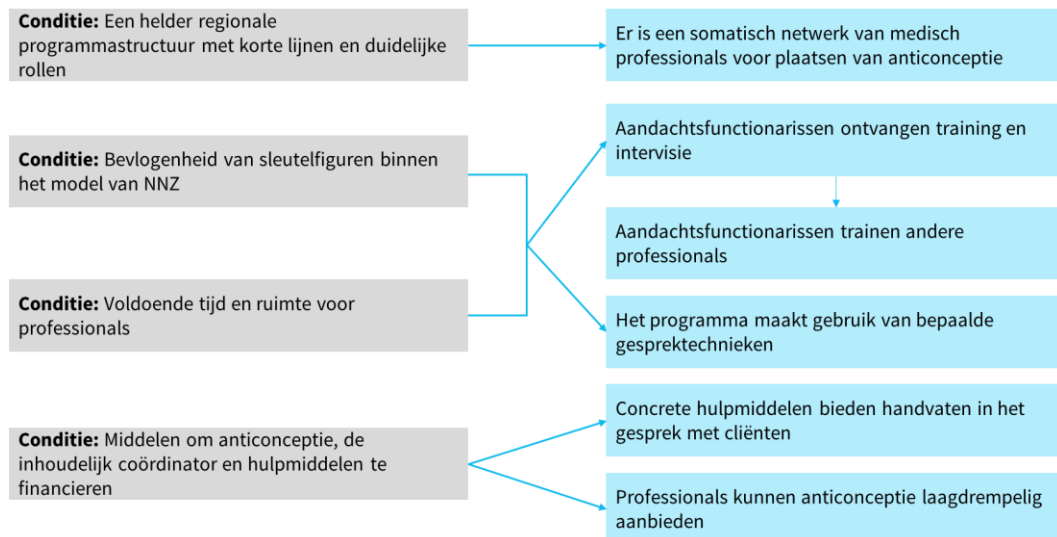
Aandachtspunt: meer contact, (nog) geen ervaren verbeterde samenwerking

Professionals ervaren dat het effect van het contact tussen professionals nog niet zichtbaar heeft bijgedragen aan een verbeterde samenwerking tussen professionals van verschillende organisaties ten aanzien van de zorg voor kwetsbare cliënten. Waarschijnlijk loopt het programma hier in de meeste regio's ook nog niet lang genoeg voor om effecten te zien; het

contact is nu nog in een begin stadium. Overigens is dit ook geen doel van NNZ, maar kan het wel een neveneffect zijn.

4 De realisatie van ervaren effecten

In dit hoofdstuk leest u welke activiteiten van het programma Nu Niet Zwanger (NNZ) bijdragen aan het realiseren van de ervaren effecten en onder welke condities deze worden bereikt. In de figuur hieronder vindt u nogmaals de condities (grijze blokken) en activiteiten (blauwe blokken). In algemene zin geldt dat hoe beter de condities zijn geborgd; des te beter de activiteiten kunnen worden uitgevoerd; hoe groter de effecten van het programma.

4.1 Relevante activiteiten van Nu Niet Zwanger

Volgens de deelnemers aan ons onderzoek dragen verschillende activiteiten van het programma bij aan het realiseren van de ervaren effecten. Met activiteiten bedoelen we de elementen die het programma NNZ eigen maken. Deze elementen zouden er zonder het programma NNZ niet zijn geweest.

Het programma maakt gebruik van bepaalde gesprekstechnieken

Het programma NNZ sluit aan bij de grondhouding presentiebenadering. Door het volgen van de presentiebenadering leren professionals om de zorg en ondersteuning meer aan te laten sluiten bij de specifieke behoefte van de cliënt. Motiverende gesprekstechnieken worden hierbij gehanteerd. Via deze gesprekstechnieken leren professionals tijdens het gesprek een meer open houding aan te nemen en 'minder in te vullen voor de cliënt'.

De grondhouding en de gesprekstechnieken worden via training van de inhoudelijk coördinator naar de aandachtsfunctionarissen overgebracht. Na het afronden van de training

brengen aandachtfunctionarissen de grondhouding en methodiek over naar hun collega's binnen de eigen organisaties. Enkele professionals werkte ook al voor NNZ via de presentiebenadering.

“

Ik heb veel geleerd van de training over de methodiek van NNZ. Wat mij betreft mogen ze wel meer stil staan bij de vraag: hoe train je als aandachtfunctionaris je collega's?

Aandachtfunctionaris

”

Aandachtfunctionarissen ontvangen training en intervisie

Om er voor te zorgen dat aandachtfunctionarissen geëquipeerd zijn om gesprekken met cliënten te voeren en hun professionals te trainen, ontvangen zij een eenmalige training, e-learning en periodieke verplichte intervisiemomenten. Beiden begeleid door de inhoudelijk coördinator.

In de training leren aandachtfunctionarissen over het belang van NNZ en de grondhouding en de gesprekstechnieken van NNZ. Ook leren aandachtfunctionarissen inhoudelijke kennis over anticonceptie(toepassing) en hoe ze de praatplaten kunnen gebruiken in gesprekken met cliënten.

De aandachtfunctionarissen vinden dat de training meerwaarde heeft. Het is prettig om de gesprekken met elkaar te oefenen via rollenspellen en om meer te leren over het programma zelf. Dit eerste helpt bij het verplaatsen in de leefwereld van de cliënt. Enkele professionals geven aan dat in de training meer kan worden stilgestaan op welke manier zij hun collega's het beste kunnen trainen.

Na de training komen aandachtfunctionarissen periodiek verplicht bij elkaar voor intervisie. Ze bespreken dan complexe casuïstiek. Aandachtfunctionarissen zien het belang van de intervisiebijeenkomsten en vinden het verrijkend om tijdens deze bijeenkomsten van elkaar te leren. Het wisselt per regio hoe vaak intervisiebijeenkomsten hebben plaatsgevonden. Dit hangt onder andere af van hoe lang NNZ al loopt. Enkele aandachtfunctionarissen hebben nog niet deelgenomen aan de intervisie. Sommige aandachtfunctionarissen vinden de frequentie van intervisie te hoog in combinatie met andere intervisiebijeenkomsten die ze hebben.

“

Als aandachtfunctionaris heb je te maken met lastige casuïstiek en soms ethische kwesties. Door het delen van casussen met andere aandachtfunctionarissen ervaar ik dat ik er niet alleen voor sta.

Aandachtfunctionaris

”

Aandachtfunctionarissen trainen andere professionals

Nadat aandachtfunctionarissen zijn getraind door de inhoudelijk coördinator wordt van hen verwacht dat zij het gedachtegoed van NNZ overbrengen naar hun collega's binnen hun eigen organisaties. Aandachtfunctionarissen leren hun collega's te reflecteren op het belang van het bespreken van kinderwens en brengen de presentatiebenadering en de gesprekstechnieken over. Ook leren zij hun collega's om te gaan met de praatplatenkoffer.

Aandachtspunt: de diversiteit in wijze waarop het gedachtegoed van NNZ wordt overgebracht op professionals is niet altijd weloverwogen

Uit de gesprekken met aandachtfunctionarissen bleek verschil te zitten in de wijze waarop zij het gedachtegoed van NNZ overbrengen naar hun collega's. Dit bleek niet altijd een weloverwogen keus en hing af van de implementatiegraad van NNZ, de beschikbare tijd en de bevoegdheid van de aandachtfunctionaris.

Sommige aandachtfunctionarissen waren zelf nog bezig met de training, waardoor zij nog niet in staat waren om hun collega's te leren hoe zij gesprekken over kindwens kunnen voeren. Daar waar aandachtfunctionarissen hier wel al mee bezig waren, bleken er grote verschillen te bestaan wat betreft de vorm en inhoud waarop zij dat deden. Sommige aandachtfunctionarissen hebben de training van de inhoudelijk coördinator bijna identiek gekopieerd. Anderen hebben een presentatie gegeven en/of de beschikbare e-learning opgestuurd aan collega's. In een enkele organisatie vertelt de aandachtfunctionaris alleen kort wat over de inhoud van het programma. Eén aandachtfunctionaris gaf aan de collega's 'alleen verteld te hebben dat het programma gratis anticonceptie aanbiedt'.

Concrete hulpmiddelen bieden handvaten in het gesprek met cliënten

Het programma NNZ biedt concrete hulpmiddelen aan aandachtfunctionarissen en professionals om het gesprek met cliënten makkelijker te maken.

Een praatplatenkoffer is beschikbaar ter ondersteuning van het gesprek

Het team NNZ van de GGD Rotterdam-Rijnmond heeft een praatplatenkoffer ontwikkeld voor professionals. Deze is vervolgens aangepast voor landelijk gebruik in samenwerking met het landelijk programmateam NNZ en Rutgers. De koffer bestaat uit een handleiding van NNZ, praatplaten en kaarten met hulpvragen. De praatplaten zijn visueel vormgegeven zodat deze ook voor cliënten met een lager niveau toegankelijk zijn.

De meeste professionals gebruiken deze praatplaten. Professionals ervaren dat de praatplaten helpen om het gesprek te starten. Ook zorgen de platen er voor dat alle belangrijke onderwerpen rondom kindwens, seksualiteit en anticonceptie worden behandeld in een gesprek. Ze staan namelijk allemaal op de praatplaten. Tot slot helpen de platen professionals om inzicht te krijgen hoeveel kennis cliënten daadwerkelijk hebben over een thema. Professionals over- of onderschatten dit nogal eens. De professionals die de praatplaten nog niet gebruiken, kennen deze wel, maar geven aan deze nog niet nodig te hebben gehad in een gesprek over kindwens met een van hun cliënten.

“

*De praatplaten zijn handig om aannames over wat een cliënt begrijpt weg te nemen.
Je merkt dan pas hoeveel kennis mensen hebben over bepaalde onderwerpen.*

Aandachtfunctionaris

”

Met de anticonceptiekoffer kunnen ze de verschillende soorten anticonceptie beter uitleggen

Een andere concreet hulpmiddel dat het programma aanbiedt is de anticonceptiekoffer. In de koffer zitten de verschillende soorten anticonceptie. Tijdens gesprekken kunnen cliënten deze verschillende soorten zien en aanraken. Niet alle professionals kennen deze koffer. De aandachtfunctionarissen die wel bekend zijn met de koffer en deze hebben gebruikt, geven aan dat cliënten na het zien en aanraken van de anticonceptie beter begrijpen wat de anticonceptie daadwerkelijk inhoudt. Het gebruiken van de anticonceptiekoffer wordt enkel ingezet als het doel hiervan is om de verschillende soorten anticonceptie beter uit te leggen. De koffer wordt nooit ingezet tijdens een eerste gesprek over kindwens. Enkel als de cliënt graag meer wil weten over de verschillende soorten anticonceptie.

Professionals kunnen anticonceptie laagdrempelig aanbieden

Als een cliënt niet via de eigen zorgverzekeraar anticonceptie vergoed kan krijgen en dit ook niet zelf of via een andere mogelijkheid kan financieren, dan kan het programma NNZ de anticonceptie vergoeden. Hiervoor neemt de aandachtsfunctionaris contact op met de inhoudelijk coördinator. Als de cliënt geen eigen huisarts heeft of de anticonceptie niet wil plaatsen bij de eigen huisarts dan raadpleegt de inhoudelijk coördinator het NNZ somatisch netwerk, waarna de cliënt voor (plaatsing van) de anticonceptie snel terecht kan bij een GGD arts, een andere huisarts, een verloskundige of bij een gynaecoloog. De factuur wordt vanuit de medisch professional gestuurd naar de GGD ter attentie van NNZ. Daarnaast is de afspraak dat de eigen hulpverlener of een andere professional (aandachtsfunctionaris of inhoudelijke coördinator) – indien de cliënt dit wenst - meegaat met het bezoek aan de medisch professional. Bijvoorbeeld bij het bezoek voor het plaatsen van een spiraal.

De mogelijkheid om laagdrempelig en snel anticonceptie aan te kunnen bieden vinden aandachtsfunctionarissen een grote meerwaarde. Dit zorgt er namelijk voor dat een professional direct zorg kan bieden als de cliënt dit nodig heeft en cliënten ook bij kunnen staan als ze anticonceptie ontvangen. Een aandachtsfunctionaris gaf aan dit belangrijk te vinden, omdat sommige cliënten leven met de waan van de dag, denk aan vrouwen met verslavingsproblematiek.

“

Door het aanbieden van anticonceptie kunnen we eindelijk doorpakken. En dat gaat zonder allerlei bureaucratie.

Aandachtsfunctionaris

”

Follow-up om tijdig eerder geplaatste anticonceptie te vervangen

Het programma beschikt over een database waarin de verloopdatum van de door het programma gefinancierde anticonceptie wordt geregistreerd. Dit is ontwikkeld omdat in de praktijk bleek dat groot aantal van de cliënten er niet goed toe in staat zijn om dit te volgen en geen van de betrokken hulpverleners hiervoor de verantwoordelijkheid kon of wilde nemen. De registratie wordt enkel gedaan wanneer cliënten daar toestemming voor hebben gegeven. Als anticonceptie moet worden vervangen bij een cliënt, dan ontvangt de inhoudelijk coördinator een signaal vanuit de database. De inhoudelijke coördinator geeft dit signaal door aan de aandachtsfunctionaris van de betreffende organisatie waar de cliënt op het moment van plaatsing in zorg was. Deze kan dan contact opnemen met de cliënt en opnieuw vragen of er nog iets veranderd is ten aanzien van de kindwens.

Van alle geïnterviewden hadden alleen aandachtsfunctionarissen in de gemeente Rotterdam ervaring met follow-up signalen. Deze aandachtsfunctionarissen geven aan dat de continuïteit van het programma gewaarborgd blijft door direct met cliënten te bespreken dat de verloopdatum van hun anticonceptie in zicht komt.

Er is een somatisch netwerk van medisch professionals voor plaatsen van anticonceptie

In elke regio zijn GGD artsen, huisartsen, gynaecologen en verloskundigen actief die op zeer korte termijn anticonceptie kunnen plaatsen nadat een cliënt heeft besloten de kindwens uit te stellen. Deze medische professionals vormen samen een NNZ somatisch netwerk. Dit netwerk wordt ingezet als de eigen huisarts geen spiraaltjes of anticonceptiestafjes plaatst, de cliënt geen eigen huisarts heeft of de cliënt niet bij haar eigen huisarts terecht wil voor anticonceptie. De aandachtsfunctionaris neemt hiervoor contact op met de inhoudelijk

coördinator. Deze laatste heeft de contactgegevens van de professionals in het somatisch netwerk. In sommige regio's maken apotheken ook deel uit van het somatisch netwerk.

“
Ik bel altijd de inhoudelijk coördinator als ik wil opschalen. Zij heeft het overzicht van huisartsen en verloskundigen die spiraaltjes plaatsen. Dat netwerk heb ik zelf niet.
Aandachtsfunctionaris
”

Aandachtsfunctionarissen ervaren dat dit somatisch netwerk heel belangrijk is. Door dit netwerk kan een cliënt indien nodig kort na haar besluit terecht bij een huisarts of verloskundige voor het plaatsen van anticonceptie. Daarnaast zijn de huisartsen en verloskundigen die mee doen steeds meer bewust van de cliëntgroepen die ze voor zich hebben en kunnen hier beter mee omgaan.

4.2 Noodzakelijke condities

Verschillende condities zijn van belang om de activiteiten van NNZ uit te kunnen voeren en daarmee de effecten te realiseren. Onderstaande condities zijn door professionals genoemd.

Een helder regionale programmastructuur met korte lijnen en duidelijke rollen

Professionals vinden een heldere regionale programmastructuur belangrijk. Voor professionals moet helder zijn wie de aandachtsfunctionaris is en voor aandachtsfunctionarissen moet helder zijn wie de inhoudelijk coördinator is. Korte lijnen tussen de inhoudelijk coördinator en aandachtsfunctionaris en korte lijnen tussen aandachtsfunctionaris en professionals zijn van belang voor het opschalen en/of sparren over casuïstiek.

De rol van de inhoudelijk coördinator binnen het regionale model van NNZ is essentieel

De rol van inhoudelijk coördinator is volgens aandachtsfunctionarissen essentieel om de effecten te bereiken. De inhoudelijk coördinator heeft een veelzijdig profiel. Hij of zij is actief op tactisch niveau om het NNZ somatisch netwerk van medische professionals op te zetten, maar is ook inhoudelijk expert zodat hij of zij de methodiek van NNZ kan overbrengen op professionals en kan sparren over complexe casuïstiek. De inhoudelijk coördinator monitort daarnaast in hoeverre het de aandachtsfunctionarissen lukt om de professionals te trainen en verzorgt de verplichte intervisie. Als de inhoudelijk coördinator wegvalt of niet wordt vervangen bij ziekte of vakantie wordt dit door professionals als risico ervaren.

De aandachtsfunctionaris is de schakel tussen inhoudelijk coördinator en professionals

Ook de rol van de aandachtsfunctionaris binnen het model van NNZ is volgens hen zelf essentieel om de effecten te bereiken. Hij of zij is de schakel tussen inhoudelijk coördinator en professionals in de eigen organisatie. Dit houdt in dat de aandachtsfunctionaris de methodiek overbrengt naar professionals én het aanspreekpunt is voor professionals. Als professionals willen opschalen dan vindt dat plaats via de aandachtsfunctionaris.

In enkele organisaties is ervoor gekozen om meerdere aandachtsfunctionarissen aan te stellen die elkaar bij ziekte of vakantie vervangen. Bijvoorbeeld één aandachtsfunctionaris per gebied waar de organisatie actief is. Bij de meeste organisaties bleek dit niet het geval en is er één aandachtsfunctionaris.

Bevlogenheid van sleutelfiguren binnen het model van NNZ

Volgens de deelnemers aan ons onderzoek valt of staat het programma met een bevlogen inhoudelijk coördinator en bevlogen aandachtsfunctionarissen binnen de organisaties. Met bevlogenheid wordt bedoeld dat de inhoudelijk coördinator en de aandachtsfunctionarissen geloven in de werking van het programma én in staat zijn om de noodzaak en het gedachtegoed over te brengen op hun collega's. Door aandachtsfunctionarissen worden de volgende competenties/vaardigheden genoemd die bijdragen om de werkzaamheden van een aandachtsfunctionaris uit te kunnen voeren: nieuwsgierig zijn; vasthoudend zijn; je kwetsbaarheid durven tonen; rust uitstralen; empathisch zijn; het leuk vinden om nieuwe dingen te leren en op andere over te brengen. Ook wordt aangegeven dat de bevlogenheid van aandachtsfunctionarissen vaak komt of toeneemt als zij in aanraking komen met casuïstiek, ofwel zij zien en ervaren wat een ongewenste zwangerschap teweeg kan brengen bij hun cliënt en diens omgeving.

Tijdens de interviews spraken wij veelal met zichtbaar bevlogen aandachtsfunctionarissen. Zij geven aan volledig achter het programma te staan en in de werking van het programma te geloven. Dit blijkt ook uit de casuïstiek die zij tijdens de interviews (geanonimiseerd) met ons deelden. Tijdens enkele interviews spraken wij met minder betrokken aandachtsfunctionarissen. Dit blijkt vooral uit de manier waarop zij NNZ onder de aandacht brachten bij collega's. Een van de aandachtsfunctionarissen gaf bijvoorbeeld aan enkel aan collega's te vertellen dat het mogelijk is om gratis anticonceptie aan te bieden via NNZ. Dit heeft geen effect op wat ze van het programma vindt, ook zij gelooft in de werking van het programma.

Voldoende tijd en ruimte voor professionals

Volgens aandachtsfunctionarissen is het essentieel dat zij beschikken over voldoende tijd en ruimte. Het volgen van training, de intervisie en het trainen en blijven uitdragen van het NNZ gedachtegoed aan collega's kost aandachtsfunctionarissen tijd. De hoeveelheid tijd die zij hiervoor beschikbaar krijgen wisselt per aandachtsfunctionaris. Enkele aandachtsfunctionarissen hebben behoefte aan concrete afspraken over tijdsinzet, waar andere aandachtsfunctionarissen juist vooral ruimte willen krijgen, zonder het maken van afspraken.

Ook is het volgens aandachtsfunctionarissen belangrijk dat professionals beschikken over voldoende tijd om de gesprekken over kinderwens met cliënten te voeren. Het gesprek voeren over kinderwens kost soms meer tijd dan het voeren van een gesprek over een ander onderwerp. Niet bij alle organisaties krijgen professionals voldoende tijd om deze gesprekken te voeren. Soms is de werkdruk dusdanig hoog om binnen de beschikbare tijd een gesprek over kinderwens te voeren.

Een convenant helpt om als professional voldoende tijd en ruimte te krijgen

Aandachtsfunctionarissen zien dat commitment vanuit het bestuur en managers van hun organisaties helpt bij het krijgen van voldoende tijd en ruimte voor professionals. Enkele organisaties hebben een convenant afgesloten met de gemeente, de GGD en andere zorgorganisaties. Aandachtsfunctionarissen geven aan dat dit helpt om commitment te krijgen en behouden tot en met bestuurlijk niveau.

“

Professionals zouden uren moeten krijgen om echt verdiepende gesprekken over kinderwens te voeren en om mee te gaan met cliënten naar huisartsen/verloskundigen. De werkdruk is nu vaak te hoog en dat is heel jammer.

Aandachtsfunctionaris

”

Middelen om anticonceptie, de inhoudelijk coördinator en hulpmiddelen te financieren

Tot slot is een belangrijke conditie van NNZ dat er voldoende financiële middelen beschikbaar zijn om essentiële onderdelen van het programma te financieren. Allereerst zijn middelen nodig om anticonceptie te financieren wanneer een cliënt hiervoor niet zelf de middelen heeft of kan verzamelen. Ten tweede zijn financiële middelen nodig om de inhoudelijk coördinator te financieren. De inhoudelijk coördinator heeft een essentiële rol binnen het programma. Als laatste moeten er middelen voorhanden zijn om de hulpmiddelen, waaronder de praatplatenkoffer, te financieren. Deze middelen worden grotendeels gefinancierd door de gemeente. Als er eenmaal financiering is, dan hebben wij geen signalen gekregen dat deze onvoldoende zou zijn.

5 Nu Niet Zwanger in de gemeente krijgen én behouden

Alle gemeenten die we hebben gesproken is het gelukt om een intern akkoord te krijgen voor Nu Niet Zwanger (NNZ) voor een projectperiode van twee jaar en het programma in te voeren. In dit hoofdstuk leest u wat belangrijke elementen zijn om dit te realiseren. Daarnaast hebben we het met de gemeenten gehad over het *behouden* van NNZ in je gemeente. Ook hierover vindt u de belangrijke elementen in dit hoofdstuk.

5.1 Akkoord binnen de gemeente

Voordat een gemeente of regio kan starten met NNZ is het nodig om eerst een akkoord te krijgen binnen de eigen gemeente. De manier waarop dit gebeurt, verschilt per gemeente. Dit blijkt uit de gesprekken met projectleiders en gemeentelijke beleidsambtenaren. Het hangt onder andere af van wie met het initiatief komt om het programma in de gemeente in te voeren en of de urgentie vanaf het begin al breed wordt gedeeld. Eén concrete handleiding voor het verkrijgen van een intern akkoord is er dus niet. Wel hebben we uit de gesprekken een aantal elementen gedestilleerd die belangrijk zijn voor het verkrijgen van een akkoord binnen de eigen gemeente. We onderscheiden daarbij elementen die *noodzakelijk* zijn voor het verkrijgen van een akkoord (*need to have*) en elementen die kunnen *bijdragen* aan het krijgen van een akkoord (*nice to have*). De elementen lichten we hieronder toe.

NB. De focus ligt op het verkrijgen van een akkoord binnen de gemeente. De deelnemers die wij spraken geven aan dat dit het belangrijkste aspect is om op te verdiepen. Ook is er vanuit het programma NNZ informatie voorhanden voor het invoeren van NNZ.

Need to have	Nice to have
<ul style="list-style-type: none">• Gevoel van urgentie• Financiële middelen	<ul style="list-style-type: none">• Interne positionering• Directe betrokkenheid gemeente• Enthousiaste trekkers

Een gevoel van urgentie is noodzakelijk, van professionals tot op bestuurlijk niveau

Zowel professionals, beleidsambtenaren, de gemeenteraad en de directie GGD moeten de urgentie voelen om te stimuleren dat (potentiële) ouders een bewuste keuze maken over hun kindwens. Dat wil zeggen: dat ze begrijpen dat dit nu vaak niet zo is, waarom dat niet het geval is en tot welke effecten dit leidt. Bij professionals is het urgentiebesef er vaak al,

doordat zij schrijvende casuïstiek in hun eigen praktijk hebben meegemaakt. Bij beleidsmedewerkers en de gemeenteraad is er soms meer voor nodig.

Er is een aantal mogelijkheden om urgentiebesef te creëren bij ambtenaren en gemeenteraad

In sommige van de gemeenten was ook bij ambtenaren en/of gemeenteraad het urgentiebesef al aanwezig. Bijvoorbeeld omdat ze in het verleden al in aanraking waren gekomen met het onderwerp of omdat ze van nature affiniteit hebben met het onderwerp. In de meeste gemeenten moest het urgentiebesef nog worden gecreëerd. Hierbij hielp het om ambtenaren en de gemeenteraad inzicht te geven in zowel de cijfers als de praktijk:

- *Breng kwantitatieve gegevens in kaart.* Ga daarbij op zoek naar cijfers die de urgentie van NNZ laten zien. Bijvoorbeeld het aantal meldingen van kindermishandeling, aantal cliënten waar zorgen over zwangerschap zijn vanuit de Raad van de Kinderbescherming, aantal tienermoeders, aantal kinderen in jeugdbescherming, aantal vroeggeboortes en aantal uithuisplaatsingen bij jonge kinderen. De meeste cijfers zijn te vinden op CBS en [waarstaatjegemeente.nl](http://www.waarstaatjegemeente.nl).
- *Laat praktijkervaringen horen.* Laat professionals ervaringen vanuit hun werk vertellen, op casusniveau. Praktijkverhalen zorgen er voor dat de problematiek tastbaar wordt. Maak in de verhalen duidelijk waar het momenteel misgaat en hoe het programma NNZ daar invloed op kan hebben.

“
Sluit aan bij de interesse van wethouders. Onze wethouder was een voormalig politieagent. Hij vond generatie-op-generatie problematiek interessant. Dit hebben we gebruikt om NNZ aan hem over te brengen.
Beleidsmedewerker gemeente
”

Financiering is noodzakelijk om onderdelen van het programma te bekostigen

Om NNZ op te starten in de gemeente moet de projectleider en de inhoudelijk coördinator worden gefinancierd. Ook moeten er financiële middelen beschikbaar zijn om anticonceptie te financieren voor cliënten die dit zelf niet kunnen (laten) betalen. De gemeenten moet er voor zorgen dat deze financiële middelen voorhanden zijn.

In sommige gemeenten was het makkelijk om de financiële middelen vrij te maken

Sommige van de projectleiders en beleidsmedewerkers geven aan dat het niet moeilijk was om de financiering rond te krijgen. Deze gemeenten financierden NNZ uit een innovatiebudget, (deels) vanuit een subsidie van kansrijke start of verzekeraar of een post waar nog budget over was.

“
In onze gemeente hadden we een innovatiebudget. Hiermee kunnen we nieuwe projecten starten. De financiële middelen voor NNZ konden we uit dit budget halen.
Projectleider NNZ
”

Aandachtspunt: in veel gemeenten is het verkrijgen van financiering echter een knelpunt

In veel gesprekken kwam naar voren dat het realiseren van voldoende financiering het grootste knelpunt is bij het verkrijgen van een intern akkoord. In de eigen gemeente, maar ook wanneer projectleiders proberen andere gemeenten in de regio aan te laten sluiten bij NNZ. Het feit dat niet helder is hoeveel NNZ financieel gaat opleveren is in combinatie met de

(dreigende) tekorten op het jeugdbudget - en daarmee de focus op de korte termijn - maakt dat dit een vaak wordt ervaren als knelpunt.

NNZ is een preventief programma, waardoor eerst investeringen nodig zijn om vervolgens geld te besparen. Het is echter lastig te duiden *hoe veel* het programma de gemeente gaat besparen en *wanneer* dit gaat gebeuren. Zonder zekerheid dat het programma besparingen oplevert, is de kans groter dat er niet in wordt geïnvesteerd. Deze kans wordt alleen maar groter met de (dreigende) tekorten jeugd bij gemeenten. Gemeenten die moeten bezuinigen, zijn eerder geneigd investeringen in preventieprogramma's te laten zitten.

“
Het is steeds dezelfde vraag: wat levert het op? Er wordt financieel gedreven gekozen. Je moet ook als bestuurder iets hebben om te verwantwoorden waarom je zo'n nieuw programma wil omarmen.
Beleidsmedewerker gemeente
”

Een aantal acties kan helpen bij het realiseren van voldoende financiering

Volgens projectleiders en beleidsmedewerkers kunnen een aantal acties helpen om alsnog financiering voor elkaar te krijgen.

- *Onderzoek op welke thema's nog budget vrij is en haak daarbij aan.* NNZ kan onder verschillende beleidsthema's worden gepositioneerd, zoals jeugd of publieke gezondheid. Enerzijds maakt dit het lastig omdat het onderwerp nergens als expliciete verantwoordelijkheid is belegd. Anderzijds biedt het ook kansen om te kijken waar nog middelen over zijn en vervolgens NNZ daaronder te positioneren. Zo was er binnen een gemeente nog geld vrij voor het terugdringen van kindermishandeling, een doel waar NNZ ook aan bijdraagt. De gemeente heeft NNZ vervolgens uit dit potje kunnen betalen.
- *Kijk of er nog aparte financieringspotjes zijn.* Voor de financiering van NNZ hoeft niet altijd geld vrij te worden gemaakt vanuit de begroting. Sommige gemeenten hebben ook aparte geldpotjes die voor NNZ kunnen worden gebruikt. Denk aan een innovatiebudget of de subsidie vanuit kansrijke start.
- *Werk samen met andere gemeenten.* Zeker voor kleinere gemeenten loont het om de samenwerking op te zoeken met andere gemeenten. Hierdoor kunnen de kosten voor de projectleider en de inhoudelijk coördinator worden gedeeld. Daarnaast is het ook inhoudelijk een logische stap, aangezien de (zorg)instellingen en ziekenhuizen ook regionaal zijn georganiseerd en de doelgroep zich niet aan gemeentegrenzen houdt.
- *Geef inzicht in de kosten en baten.* Hoewel het lastig is om hard te maken hoeveel het programma zal opleveren, helpt het een inschatting te maken van de mogelijke besparing. De besparing kan zowel ethisch, maatschappelijk en/of economisch van aard zijn. Voor het realiseren van financiering blijkt echter de economische besparing het meest relevant. Raadpleeg hierbij professionals uit de praktijk. Zij zien in hun werk welke (intensieve) begeleiding en zorg het gevolg kan zijn van een onbedoelde zwangerschap. Bijna alle gesproken professionals verwachten dat de kosten bij een onbedoelde zwangerschap veel hoger zijn dan de kosten van het programma per cliënt. Naar hun verwachting levert de inzet van NNZ de maatschappij uiteindelijk een forse besparing op.

Society Impact heeft recent een onderzoek uitgevoerd naar de maatschappelijke kosten en baten van Nu Niet Zwanger. De uitkomsten van dit onderzoek vindt u op de website van [Besluit met muisjes](#).

“
Wij hebben in onze gemeente een lijst gemaakt met interventies die in het eerste jaar worden aangeboden aan de doelgroep van NNZ en de kosten die daarmee gepaard gaan. Dat heeft onze wethouder geholpen om medewerkers en de afdeling financiën te overtuigen van het programma.
Beleidsmedewerker gemeente”

“
Als je niet mee doet aan NNZ ben je uiteindelijk als gemeente veel duurder uit. Het uithuisplaatsen van één kind is al duurder dan het opzetten van het hele programma.
Aandachtsfunctionaris”

Positioneer het programma stevig binnen de gemeente

Vanuit verschillende gemeenten wordt aangegeven dat het helpt om goed na te denken waar het programma NNZ onder kan worden gepositioneerd voordat om een akkoord wordt gevraagd. Denk bijvoorbeeld aan een positionering binnen het gehele jeugdbeleid of binnen Kansrijke Start. Hiermee wordt voorkomen dat het wordt gezien als “weer een nieuw programma” en zorg je er juist voor dat het onderdeel is van de doelen van de gemeente, ook op de langere termijn.

“
We hebben NNZ ondergebracht als onderdeel van het totale programma jeugd dat we aan het maken waren. Het programma was één geheel waar iedereen enthousiast over was.
Beleidsmedewerker gemeente”

Zorg dat gemeentelijke beleidsmedewerkers direct worden betrokken

Soms ligt het eerste initiatief voor NNZ bij de gemeente, maar soms ook bij de GGD. In het laatste geval geven gemeenten aan dat het belangrijk is om ook direct gemeentelijke beleidsmedewerkers aan te haken. Het is belangrijk dat zij goed zijn ingevoerd in het programma en snappen over welke casuïstiek het gaat. Gemeentelijke beleidsmedewerkers zijn uiteindelijk vaak degenen die binnen de gemeente het verhaal moeten overbrengen, met name richting andere beleidsmedewerkers en de gemeenteraad. Mocht de GGD het eerste initiatief nemen, is het dus belangrijk om bijvoorbeeld direct gemeentelijke beleidsmedewerkers mee te nemen naar landelijke bijeenkomsten over NNZ of gesprekken met professionals.

Zoek enthousiaste medewerkers en neem anderen goed mee

Tot slot geven gemeenten aan dat het helpt om te zoeken naar de “enthousiastelingen” binnen de gemeente. Zowel op het niveau van beleidsambtenaren als wethouders. Ook is het belangrijk om de tijd te nemen om beleidsambtenaren en de gemeenteraad goed mee te nemen in het programma. Start dus niet te vroeg met het plannen van de uitrol, want het kost tijd om intern een akkoord te regelen.

5.2 Duurzame borging van Nu Niet Zwanger

Het programma heeft in eerste instantie een projectperiode van minimaal twee jaar. Dat is in principe waar de gemeente zich aan committeert in het begin. Daarna zal opnieuw een intern akkoord moeten worden verkregen binnen de gemeente en binnen ketenpartners. Het programma moet dan duurzaam worden geborgd. Alle gemeenten die we hebben gesproken zaten nu nog in de projectperiode van het programma. Sommigen waren wel al bezig met het duurzaam borgen van het programma.

Net zoals bij het verkrijgen van een intern akkoord, is er ook bij een zorgdragen voor een duurzame borging geen vast omljnd stappenplan. Wel hebben we op basis van de gesprekken met gemeentelijke beleidsmedewerkers en projectleiders een aantal belangrijke elementen kunnen destilleren voor het duurzaam borgen van het programma. Hierbij maken we onderscheid tussen duurzame borging binnen de gemeente en duurzame borging met ketenpartners.

Duurzame borging binnen de gemeente

Blijf NNZ intern onder de aandacht brengen

Het is belangrijk om de toegevoegde waarde en voortgang van NNZ blijvend inzichtelijk te maken voor de verantwoordelijk wethouder, de gemeenteraad en de directie van de GGD. Hiermee zorg je er voor dat NNZ continu onder de aandacht blijft. Laat bijvoorbeeld periodiek de resultaten zien van NNZ, zoals het aantal instellingen dat meedoet, het aantal bezoeken aan kwetsbare (potentiële) ouders en het aantal vrouwen (en mannen) dat vrijwillig anticonceptie zijn gaan gebruiken door het programma. Hiervoor is goede monitoring belangrijk. Ook praktijkvoorbeelden van professionals helpen om de toegevoegde waarde inzichtelijk te maken.

Aandachtspunt: het is kwetsbaar als de voortgang leunt op één enthousiaste wethouder

In sommige gemeenten is het verkrijgen van een intern akkoord gemakkelijk verlopen doordat een wethouder dusdanig enthousiast was dat hij of zij er prioriteit aan gaf. In twee jaar kan het zijn dat hij of zij kan tussentijds aftreed of niet meer wordt herkozen na gemeenteraadsverkiezingen. Het is de vraag of een volgend wethouder nog steeds enthousiast genoeg is. Dit maakt het des te belangrijker om breed enthousiasme te krijgen voor NNZ. Niet alleen bij de wethouder, maar ook bij de gehele gemeenteraad.

Zorg voor helder verwachtingsmanagement

Meerdere gemeenten en projectleiders geven aan dat het tijd kost om het programma op poten te zetten en resultaten zichtbaar te hebben. Voordat cliënten geholpen kunnen worden, moeten eerst ketenpartners enthousiast worden gemaakt, aandachtsfunctionarissen worden aangewezen en getraind. Het is daarom belangrijk om vanaf het begin van het project aan helder verwachtingsmanagement te doen bij de verantwoordelijk wethouder, gemeenteraad en de directie GGD. Dit moet voorkomen dat zij het vertrouwen verliezen in het programma: het kan minimaal een half jaar duren voordat resultaten zichtbaar worden, waardoor met kan denken dat de resultaten “tegenvallen”.

Zorg voor duurzame financiering

Ook na de projectperiode van twee jaar is volgens de deelnemers aan ons onderzoek nog financiering nodig voor het continueren van het programma. Zij geven aan dat financiering nodig is voor de inhoudelijk coördinator en anticonceptiemiddelen (in het geval de cliënt/zorgverzekeraar deze niet voor zijn of haar rekening kan nemen). Er is geen veelal

financiering meer nodig voor de projectleider. Na de projectperiode van twee jaar zit het werk van de projectleider erop en faseert hij of zij uit.

Aandachtspunt: in veel gemeenten zijn er zorgen over de financiering na de projectperiode

Alle gesproken gemeenten zitten nu nog in de projectperiode van het programma. De meesten twijfelden of ze ook na de projectperiode nog financiering ontvangen van de gemeente. Zeker nu veel gemeenten moeten bezuinigen op hun jeugdhulpbudget en de verwachte bezuinigingen door het Coronavirus. De vraag is of NNZ het dan nog als preventieprogramma haalt.

Een aantal acties kunnen bijdragen aan het verkrijgen van voldoende financiering

Gemeenten zetten een aantal acties in gang om de kans op voldoende financiering te verhogen:

- *Bijhouden en presenteren van resultaten.* Het is noodzakelijk om als inhoudelijk coördinator de verkregen informatie van aandachtsfunctionarissen goed bij te houden. Bijvoorbeeld cijfers over het aantal instellingen dat participeert, het aantal gevoerde gesprekken en het aantal keer dat gekozen is voor anticonceptie. Deze informatie kan worden gebruikt om periodiek te presenteren aan de gemeenteraad en om aan het eind van de projectperiode de (groei van) resultaten te laten zien.
- *Ga op zoek naar cofinanciering.* De gemeente is niet de enige manier om de benodigde financiële middelen te dekken. Er zijn ook andere mogelijkheden. Zo gaat één van de gesproken gemeenten op zoek naar cofinanciering. Denk aan cofinanciering van de zorgverzekeraar en de provincie. Ook onderzoekt een gemeente of er subsidies zijn waarvan een gedeelte van het programma kan worden gefinancierd, zoals de trainingen. Denk aan subsidies vanuit ZonMw.
- *Opstellen meerjarenplan NNZ.* Een gemeente gaf aan dat het aan te raden is om voorafgaand aan de start van het programma al een meerjarenplan NNZ te maken, waarin met een helder tijdspad structureel middelen vrijgemaakt kunnen worden voor NNZ. Zelf hadden ze dit niet gedaan, waardoor ze na de projectperiode nu opnieuw moeten zoeken naar voldoende financiering.

“

In onze gemeente is een structureel tekort. Onlangs is ons college gevallen en daarmee de wethouder die enthousiast was over het programma. De informateurs die een nieuw college moeten vormen, hebben ook de opdracht gekregen om een begroting op te stellen. Alleen voor wettelijke taken mogen nog uitgaven worden gedaan. Ik ben bang dat NNZ daardoor zal sneuvelen.

Beleidsmedewerker gemeente

”

Duurzame borging met de ketenpartners

Maak formele afspraken met ketenpartners om blijvend commitment te krijgen

Sommige gemeente geven aan dat het helpt om formele afspraken te maken met betrokken partijen om blijvend commitment te krijgen op het programma. Denk bijvoorbeeld aan convenantafspraken, waarbij het bestuur en management van partijen zich gezamenlijk verbinden aan een bepaald doel.

Borg de onderdelen van NNZ in reguliere werkprocessen/ methodieken

Elke ketenpartner heeft een eigen methodiek die gebruikt wordt in het klantcontact. Om het programma blijvend te borgen binnen de werkwijze van professionals, kan het volgens

sommige aandachtsfunctionarissen helpen om een aantal vragen van NNZ onderdeel te maken van de standaard werkwijze. Zo worden professionals ten alle tijden gewezen om de kindervens bespreekbaar te maken met hun cliënten.

6 Conclusies en aanbevelingen

In de vorige hoofdstukken heeft u onze bevindingen kunnen lezen over de waarde van het programma NNZ vanuit het perspectief van professionals en de belangrijkste elementen om Nu Niet Zwanger (NNZ) in te voeren en duurzaam te borgen. Uit het onderzoek blijkt dat de professionals die we hebben gesproken allemaal achter het gedachtegoed van NNZ staan. Ze zien de urgentie en ervaren dat het programma effect heeft op de cliënt en op de professional zelf. Dit maakt dat ze het programma van meerwaarde vinden. Wel zagen we verschillen in de mate waarop het programma is ingevoerd in een gemeente/regio. Een aantal condities speelt hierbij een rol. Denk aan een heldere programmastructuur, bevlogen sleutelfiguren en voldoende financiële middelen. Als dit niet goed is ingeregeld, heeft dit effect op de invoering van NNZ. Hieronder lichten we dit nader toe en doen we een aantal aanbevelingen.

6.1 Ervaren effecten van Nu Niet Zwanger en noodzakelijke activiteiten en condities

Met behulp van NNZ wordt het gesprek over kinderwens, seksualiteit en anticonceptie vaker en beter gevoerd

Kinderwens, seksualiteit en anticonceptie. Allemaal onderwerpen die professionals vaak nog niet vanzelfsprekend bespreken met kwetsbare (potentiële) ouders die al in beeld zijn bij hulpverleners. Daar zijn verschillende redenen voor. Sommige professionals ervaren deze onderwerpen als (te) privé, anderen zijn zich niet bewust van het belang van het onderwerp en zo zijn er nog een aantal redenen. Het programma NNZ besteed expliciet aandacht aan kinderwens, seksualiteit en anticonceptie en onderschrijft het belang om deze onderwerpen bespreekbaar te maken. Ook heeft het programma een specifieke werkwijze voor professionals om het gesprek over deze onderwerpen aan te gaan: een open gesprek gestart vanuit de kinderwens in plaats van anticonceptie.

Professionals ervaren dat cliënten een bewustere keuze maken over hun kinderwens en dat leed wordt bespaard bij het (ongeboren) kind, de cliënt en diens omgeving

Volgens professionals heeft het programma NNZ meerdere effecten op hun cliënten. Ten eerste worden cliënten zich beter bewust dat ze überhaupt een *eigen* keuze kunnen maken over hun kinderwens. Ze kunnen meer weloverwogen en autonoom beslissen of ze op korte termijn een kind willen of dat zij hun kinderwens willen uitstellen. In het geval van het laatste, worden cliënten in staat gesteld om ook (snel) te handelen nadat zij deze keuze hebben gemaakt: indien nodig kan het programma NNZ op zeer korte termijn regelen dat anticonceptie wordt geplaatst, bij voorkeur via de eigen huisarts en anders via verloskundigen, gynaecologen of een andere (huis)arts uit het somatisch netwerk van NNZ.

Ten tweede ervaren professionals dat er bij het (ongeboren) kind, cliënten en diens omgeving leed wordt bespaard door ongeplande en ongewenste zwangerschappen te voorkomen.

Ongeplande en ongewenste zwangerschappen kunnen leiden tot extra stress voor ouders, schulden en in het ergste geval een uithuisplaatsing. Dit kan ouders, hun kinderen en naasten veel leed bezorgen.

Professionals zijn zich meer bewust van het belang om kinderwens bespreekbaar te maken

Niet alleen op cliënten, maar ook op professionals heeft NNZ effecten. NNZ zorgt er voor dat professionals zich beter bewust zijn van het belang om kinderwens bespreekbaar te maken met een cliënt en dat dit onderdeel zou moeten zijn van hun werk. Ook zijn zij beter geëquipeerd om de gesprekken hierover te voeren en hebben ze het gevoel dat ze beter kunnen aansluiten bij de behoeften van de cliënt. De bovengenoemde effecten zorgen er voor dat professionals uiteindelijk ook vaker het gesprek aangaan met cliënten over hun kinderwens.

Het laagdrempelig aanbieden van anticonceptie, trainingen/ hulpmiddelen en een duidelijke (samenwerkings)structuur zijn van belang

In het onderzoek hebben we aan professionals gevraagd welke activiteiten van NNZ volgens hen bijdragen aan de ervaren effecten. Zij noemden verschillende activiteiten. Zo hielpen de trainingen en intervisie voor aandachtfunctionarissen en de trainingen voor professionals om bewustwording te creëren en professionals te equiperen het gesprek te voeren. Ook de concrete hulpmiddelen en de gespreksmethodiek van NNZ waren daarbij van meerwaarde. Daarnaast zorgden het feit dat professionals laagdrempelig anticonceptie konden aanbieden er voor dat cliënten snel konden handelen als ze een keuze hadden gemaakt, ondersteund door het somatisch netwerk van medisch professionals voor het plaatsen van anticonceptie.

Heldere programmastructuur, bevlogen sleutelfiguren en voldoende middelen zijn cruciaal

De professionals noemden een aantal condities die cruciaal zijn voor het realiseren van de effecten. Enerzijds worden een heldere regionale programmastructuur met duidelijke rolverdeling en met korte lijnen tussen sleutelfiguren genoemd. Daarbij zijn bevlogen sleutelfiguren van belang en voldoende tijd en ruimte voor professionals om gesprekken te voeren. Anderzijds worden voldoende financiële middelen gezien als belangrijke conditie: de inhoudelijk coördinator, middelen om anticonceptie en de hulpmiddelen (zoals praatplaten) van het programma te financieren.

De huidige opzet met sleutelfiguren is kwetsbaar

De wijze waarop de structuur van NNZ is ingericht, helpt om de werkwijze als een olievlek te verspreiden onder professionals: de inhoudelijk coördinator traint meerdere aandachtfunctionarissen en elke aandachtfunctionaris traint meerdere professionals. Met relatief weinig middelen kunnen veel mensen worden bereikt. Het programma leunt hiermee wel op een aantal sleutelfiguren. Als één van deze sleutelfiguren zijn rol niet goed oppakt, heeft dat effect op veel andere professionals.

Als belangrijkste sleutelfiguren voor de borging van de werkwijze in de praktijk noemen deelnemers de inhoudelijk coördinator en de aandachtfunctionaris. Voor de borging bij professionals is met name de aandachtfunctionaris van belang. Belangrijke competenties van een aandachtfunctionaris zijn onder andere vasthoudend zijn, kwetsbaar opstellen, empathisch en enthousiasmeren van anderen. Voor de inhoudelijk coördinator geldt dat deze zowel op tactisch als op inhoudelijk niveau moet kunnen opereren. Als een inhoudelijk coördinator en/of aandachtfunctionaris niet de juiste competenties heeft en helemaal achter het programma staat, heeft dat negatieve gevolgen voor de borging intern.

6.2 Invoering en duurzame borging van Nu Niet Zwanger

Invoering: urgentie creëren lukt meestal, financiën blijkt regelmatig een struikelblok

De gemeenten die we hebben gesproken hebben allemaal een andere weg afgelegd om een intern akkoord te krijgen voor NNZ. Zo was er in sommige gemeenten een enthousiaste wethouder die het programma initieerde, waardoor er relatief gemakkelijk een intern akkoord kwam. In andere gemeenten kostte het moeite om de wethouder en gemeenteraad mee te krijgen. Ondanks dat er geen vast stappenplan is, geven alle gesproken gemeenten aan dat twee elementen cruciaal zijn om een intern akkoord te verkrijgen: het creëren van urgentie en het verkrijgen van financiële middelen.

Om urgentie te creëren bij ambtenaren, wethouders en de gemeenteraad helpt het om zowel cijfers als praktijkervaringen te vertellen. De cijfers moeten een beeld geven van de grootte van de problematiek, terwijl de praktijkervaringen laten zien waarom de problematiek er nu is, wat voor effect het heeft op inwoners en hoe NNZ dit zou kunnen voorkomen.

Het verkrijgen van financiële middelen is een ander verhaal. Voor gemeentelijke beleidsmedewerkers /projectleiders is het een uitdaging om financiële middelen te krijgen voor dit programma. Het feit dat niet helder is hoeveel het programma gaat opleveren in combinatie met de tekorten die gemeenten al hebben, maakt het lastig. Het dilemma van preventie. Het kan wel helpen om de financiële baten zo veel mogelijk inzichtelijk te krijgen, te zoeken naar alternatieve financieringspotjes of samenwerking aan te gaan met andere gemeenten. Uiteindelijk lukt dit niet altijd: sommige gemeenten haken (nog) af.

Duurzame borging is een grote uitdaging

De gemeenten die we hebben gesproken zaten in andere fasen van het project. Sommige gemeenten waren net gestart, anderen zaten tegen het einde van hun projectperiode aan. Deze laatste categorie maakten zich zorgen over het borgen van het programma.

Borging op verschillende niveaus is van belang

Om er voor te zorgen dat het programma ook na de projectperiode kan blijven bestaan, is het nodig om NNZ op verschillende niveaus te borgen: binnen de gemeente, de GGD, instellingen en professionals. Binnen de gemeente/GGD ligt de focus op het borgen van de overkoepelende coördinatie van het programma. Zo moet de functie van inhoudelijke coördinator worden geborgd, net als de financiën om hulpmiddelen en indien nodig anticonceptie te financieren. Binnen de instellingen ligt de focus op het borgen van het NNZ binnen de instelling. Dit betekent dat de aandachtsfunctionarissen voldoende tijd en ruimte moeten krijgen om de werkwijze over te brengen op professionals en dat de werkwijze onderdeel wordt van de reguliere werkprocessen. Bij professionals ligt de focus op het borgen dat zij het gesprek (blijven) aangaan met cliënten.

Financiering is een aandachtspunt

Met name financiën is voor gemeenten nog de onzekere factor. Ook ná de projectperiode zijn nog financiële middelen nodig om het programma te continueren. Het verkrijgen van deze financiën is echter niet vanzelfsprekend. Gemeenten zorgen er wel voor dat ze goed inzicht kunnen bieden in de resultaten van het programma, maar de besparingen die het programma oplevert zijn lastig hard te maken. Ook is er een gemeente die op zoek gaat naar andere manieren van financiering, bijvoorbeeld via de zorgverzekeraar of subsidies.

Borging is ook kwetsbaar als het leunt op één enthousiaste wethouder

Voor sommige gemeenten is de borging kwetsbaar aangezien het invoeren van NNZ met name leunt op één enthousiaste wethouder. Het kan zijn dat tegen de tijd dat moet worden

besloten over het voortbestaan van het programma, een volgend wethouder is aangesteld. Het is de vraag of deze nog steeds enthousiast is. Het is daarom belangrijk om breder enthousiasme te krijgen voor NNZ.

6.3 Aanbevelingen

Op basis van de bovenstaande bevindingen en conclusies volgt hieronder een aantal aanbevelingen over hoe in te zetten op het maximaliseren van de waarde van NNZ en op een succesvolle invoering en borging. NB. In hoofdstuk 5 staan al een aantal praktische tips ten aanzien van de invoering en borging. Deze staan ook in het factsheet (zie de website van Nu Niet Zwanger) en herhalen we niet allemaal. Hieronder noemen we alleen de belangrijkste punten, die veelal ook landelijk om aandacht vragen (vanuit GGD GHOR Nederland en/of het ministerie van VWS).

Bouw voort op de sterke elementen van het programma

De deelnemers aan het onderzoek beoordeelden het programma NNZ positief. Niet alleen staan ze achter het gedachtegoed van het programma, ook de manier waarop NNZ is opgebouwd vinden ze positief. Een heldere en simpele structuur, behulpzame trainingen en het kunnen bieden van anticonceptie zijn voorbeelden van de elementen die als positief worden beoordeeld. Hou deze elementen vast de komende jaren en versterk op punten die nu nog kwetsbaar zijn.

Beperk de kwetsbaarheid van de sleutelfiguren

De regionale structuur van het programma NNZ hangt op een aantal cruciale sleutelfiguren: de inhoudelijk coördinator en de aandachtsfunctionarissen. Het is belangrijk om er voor te zorgen dat er een stevige regionale structuur blijft staan als één van de sleutelfiguren wegvalt. We denken hierbij in ieder geval aan de volgende acties:

- Zorg dat er altijd meer dan één aandachtsfunctionaris per instelling is. Dit heeft niet alleen als voordeel dat ze elkaar kunnen vervangen, maar hierdoor kunnen ze elkaar ook scherp houden en ondersteunen. Maak hierover als projectleider/inhoudelijk coördinator afspraken met het management van de instelling en spreek hen er op aan als dit niet wordt nageleefd.
- Wijs een persoon aan die de inhoudelijk coördinator vervangt bij afwezigheid. Zorg dat deze ook goed ingewerkt is om deze rol over te nemen. Zorg dat deze persoon ook inzicht heeft in het somatisch netwerk van betrokken medisch professionals.
- Zorg dat zowel de inhoudelijk coördinator en de aandachtsfunctionarissen al hun informatie goed borgen, bijvoorbeeld door belangrijke documenten en contactpersonen goed te documenteren.

Equipeer aandachtsfunctionarissen om het NNZ-gedachtegoed over te brengen op collega's

Zoals eerder aangegeven zijn aandachtsfunctionarissen cruciaal om het gedachtegoed en de werkwijze van NNZ over te brengen aan professionals. Alle aandachtsfunctionarissen moeten verplicht een e-learning NNZ volgen en krijgen een training vanuit hun regio. Echter dan nog niet weten alle aandachtsfunctionarissen hoe ze het gedachtegoed het beste kunnen overbrengen. Het *zelf doorleven* van NNZ is ten slotte iets anders dan het *overbrengen* van NNZ. Er bestaan ook grote verschillen tussen aandachtsfunctionarissen in de manier waarop ze dat doen. Zorg er daarom voor dat in de training van aandachtsfunctionarissen óók voldoende aandacht wordt besteed aan de vraag hoe ze het beste hun eigen collega's kunnen trainen. Welke elementen zijn hierin cruciaal? Wat kan je als aandachtsfunctionaris doen als het trainen niet goed lukt of je bijvoorbeeld op weerstand stuit bij collega's?

Belangrijk is dat binnen de gemeente / regio de projectleider en inhoudelijk coördinator hierop toezien. Daarnaast is de aanbeveling om hier als landelijk programma aandacht voor te hebben. Bijvoorbeeld door het standaard terug te laten komen tijdens de trainingen voor aandachtsfunctionarissen, door elementen uit succesvolle werkwijzen eruit te lichten en eventueel door hulpmiddelen zoals een toolbox voor aandachtsfunctionarissen te ontwikkelen over het overbrengen van het gedachtegoed naar professionals.

Heb tijdig aandacht voor de duurzame borging van NNZ

De duurzame borging van NNZ blijkt regelmatig een aandachtspunt. Een reëel risico is dat het na de duur van twee jaar weer stopt, nog voordat de effecten op grote schaal impact hebben kunnen maken. Om dit te voorkomen, adviseren wij het volgende:

Maak tijdig afspraken met ketenpartners over het borgen van de werkwijze in reguliere werkprocessen

Uit de interviews blijkt dat de meeste aandachtsfunctionarissen nog niet bezig zijn met de borging in hun eigen organisatie, terwijl wel wordt aangegeven dat dit snel om aandacht vraagt. Stimuleer daarom als inhoudelijk coördinator dat aandachtsfunctionarissen het gesprek over kinderwens onderdeel maken van de reguliere werkwijze en/of methodieken in de organisatie. Spreek ook bestuurders van organisaties aan op hun verantwoordelijkheid: zij moeten ervoor zorgen dat aandachtsfunctionarissen voldoende tijd en ruimte krijgen om NNZ binnen hun instelling te borgen. Het formaliseren van afspraken met bestuurders van organisaties in een convenant kan hierbij helpen. Een andere manier om de werkwijze te borgen is dat de gemeente in de prestatieafspraken met de instelling opneemt dat er gesprekken moeten worden gevoerd in het kader van NNZ.

Maak de kosten en baten van het programma inzichtelijk voor gemeenten om meer weloverwogen de afweging voor invoering, dan wel voortzetting van NNZ te maken

Een regelmatig terugkerend thema tijdens de interviews waren de financiën. Projectleiders en beleidsmedewerkers van de gemeenten ervaren dat het lastig is om financiële middelen te krijgen, onder andere omdat zij de baten van het programma niet zichtbaar kunnen maken. Maak op een korte, heldere manier concreet richting gemeenten wat de maatschappelijke kosten en baten zijn van het programma. Op de lange termijn, maar ook op de kortere termijn. NB. De uitkomsten van het onderzoek van Social Impact kunnen hiervoor worden gebruikt.

Benut de ruimte van de diverse (bij voorkeur structurele) financieringsmogelijkheden

De meeste projectleiders en beleidsadviseurs die we hebben gesproken focusten zich voor het krijgen van financiering voor NNZ op de gemeente, vanuit diverse 'potjes'. Wees creatief in het zoeken naar financieringsmogelijkheden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de innovatiegelden van gemeenten en/of zorgverzekeraars, ZonMw-subsidies en aan andere financieringsstromen bij de gemeenten (jeugd, publieke gezondheid, sociaal domein, preventie etc.). Zoek bij voorkeur naar structurele financieringsstromen. Een aanbeveling is om de diverse opties landelijk te inventariseren en inzichtelijk te maken.

Momenteel wordt landelijk gezien of preventie (domeinoverstijgend) steviger geborgd kan worden, onder meer in de regio's. Dit is bij oplevering van dit rapport nog in verkennende fase. De aanbeveling is daarom voor nu om goed aan te sluiten bij deze ontwikkelingen en te bezien in hoeverre borging van (elementen van) NNZ hierbij voor de hand ligt.

Monitor de implementatie van NNZ niet alleen op kwantiteit, ook op kwaliteit

In de gesprekken over de verantwoording van de aandachtsfunctionaris richting de inhoudelijk coördinator kwam met name de kwantitatieve verantwoording⁴ aan bod. Hoewel kwantitatieve gegevens uiteraard wel iets kunnen zeggen over de wijze waarop NNZ is geïmplementeerd binnen een organisatie, zegt dit niet alles. Het is ook verstandig als de projectleider/inhoudelijk coördinator periodiek in gesprek gaat met de aandachtsfunctionaris: hoe verloopt de implementatie van NNZ binnen een organisatie? Lukt het de aandachtsfunctionaris om het gedachtegoed op de juiste wijze over te brengen aan professionals? Beschikt de aandachtsfunctionaris over de juiste competenties en vaardigheden om dit te doen? Beschikt de aandachtsfunctionaris over voldoende tijd voor NNZ? Op die manier kan sneller geacteerd worden als de implementatie van NNZ in een organisatie moeizaam verloopt en kan de kwantitatieve data beter worden geduid.

Maak op voorhand ook afspraken met de directie/management van de betrokken instellingen over de verwachtingen/eisen voor deelname aan het programma NNZ. Bijvoorbeeld in de vorm van een contract of convenant. Zo blijft de taak van implementatie niet alleen bij de aandachtsfunctionaris liggen, maar maak je de hele instelling hiervoor verantwoordelijk.

Specifiek: monitor de (domein)overstijgende samenwerking

Een opvallende constatering is dat de samenwerking tussen professionals – al dan niet domeinoverstijgend – weliswaar intensiever is, maar niet positiever beoordeeld wordt. Mogelijk is hier meer tijd voor nodig. Wij raden daarom aan om gericht te monitoren hoe de samenwerking wordt ervaren. Dit dient zo gericht mogelijk te gebeuren: welke effecten worden ervaren en welke activiteiten dragen hieraan bij? Benut deze inzichten in het gesprek over de (domeinoverstijgende) samenwerking – regionaal en landelijk.

⁴ Bestaande uit kwantitatieve gegevens zoals: aantal gesprekken die zijn gevoerd met cliënten over kindwens; het aantal keer dat anticonceptie is versterkt via het programma NNZ.